

ASTRID NOBEL

AAN
HET WATER, EEN ANDER, DE OLIEMAATSCHAPPIJ, HET ZAND
brieven over deze grond

Amsterdam, Hollum, 2018-19

Aan het water

Volgens een oud volksgeloof worden de kinderen hier met hoogwater geboren en ik ben geen uitzondering. Mijn vader zei de dokter overdag dat het geen zin had te wachten. Ik kwam in de nacht toen jouw territorium het grootst was. Toen ik wenste ooit in mijn leven een walvis te zien, bracht jij een dode potvis¹ naar dit strand. Ik was jong en voelde me schuldig over de onzorgvuldigheid van mijn wens (of die nou uitgekomen was of niet, de dode walvis was een trieste aangelegenheid met een alles doordringende goorheid die toch niets afdeed aan het imponerende van het dier), maar tegelijkertijd begon de plek in mijn ogen magisch te worden. Ik vertrok naar de stad, bleef steeds vaker, steeds langer weg en aan die andere kant wist ik niet meer of jij hoog of laag was. Maar als ik terugkeerde zocht ik elke nacht naar jouw grens. Een duidelijke grens; hij geeft vaak licht. Een gevaarlijke grens; mensen en paarden² verdronken erachter. Soms moest ik ver lopen, soms lag je direct aan mijn voeten. Een keer had je zelfs het pad meegenomen en verkeersborden scheef getrokken. Maar je nam niet alleen maar. Toen ik mijn schoenen ver achter me op het strand had laten staan en jij opkwam en ze meevoerde, bracht je ze als bootjes mijn kant op, helemaal droog van binnen. Ik arriveerde altijd vanuit dezelfde richting. Alsof ik je beter zou leren kennen door alleen te komen in de nacht op dezelfde plek en de kleine veranderingen die tijdens mijn afwezigheid plaatsvonden op te merken. In mijn gedachten ging de plek steeds meer de vorm van een kamer krijgen, zo'n kamer die wensen uit laat komen, waar je voorzichtig moet zijn met wat je wenst. Sinds de potvis probeerde ik niet meer te wensen. Zelfs niet in die momenten waarin de lucht boven jou me leek te bekogelen met vallende sterren. Toen ik een grote trage meteoriet voorbij zag schuiven en daarbij een knisperende ruis hoorde, leek dat in theorie niet mogelijk. Maar veel later vond ik een mogelijke verklaring³ die wonderbaarlijker was dan wat ik had kunnen bedenken. Door dit soort gebeurtenissen op diezelfde plek, die me regelmatig de realiteit in twijfel deden trekken, werd dat punt, tussen jou en waar ik de mensen, de dingen achterliet, een ijkpunt. Vanwege de gevoelsmatige afstand tot de buitenwereld het meest stabiele dat ik kende, hoewel jij het al sinds mensenheugenis probeert te laten verdwijnen.⁴

En nu dreig je zelf te verdrinken. Zoals een gestrande walvis die sterft onder zijn eigen gewicht.⁵

Aan een ander

Jij was getuige van het moment waarop dit ijkpunt voor mij een keerpunt werd. Je was er wel en niet die nacht. Het gebied was vreemd en vijandig en je was er niet omdat ik van je weg was gelopen. Je stuurde een sms naar de telefoon die ik niet bij me had.⁶ Achter een metalen hek - verboden toegang - aanschouwde ik puinbergen en monsterlijke machines, ik tastte de grond ertussen af en gaf er niets om dat het misschien gevaarlijk kon zijn bij drijfzand te blijven. Delen van de weke grond gloeiden neongroen. Mijn immer aanwezige vriend, Noctiluca⁷ leek niet langer op een omgekeerd en ongeordend universum maar op buitenaards afval. Alles wat eerder magisch overkwam leek nu vijandig. De volgende ochtend vertelde mijn vader ons dat de dijk zou worden opgehoogd⁸ en een haven voor aanvoer van materiaal was aangelegd op precies mijn plek. Hij vond het vreemd en enigszins vermakelijk dat ik daar zo van geschrokken was en ik had gezien de omstandigheden ook niets tegen een dijkophoging. Het idee van de kamer was door de jaren zorgvuldig opgebouwd en ik had daar het gevoel los van de wereld te kunnen zijn, zoals je jezelf kunt afsluiten wanneer je een deur achter je dicht trekt. Verstoringen kwamen zelden voor. Eén keer waren er smokkelaars, soms was er een vissersboot met fel licht. Die verstoringen kwamen altijd extremer op me over dan elders en meestal ging ik me verstoppen, alsof juist daar, buiten, alles en iedereen een inbreker was. Nu was het alsof de kamer die nooit muren of een plafond gehad heeft en qua vorm eerder op een bel of koepel geleken zou hebben, uit elkaar gebarsten was. Weg magie, romantische ideeën, kinderlijke naïviteit. Die nacht kwam ik erachter dat de stabiele bodem uit losse zandkorrels bestaat die plotseling alle kanten op kunnen vliegen. Ik zie het nu ook gewoon in een emmer. Als zand gemengd met water een nacht blijft staan wordt het een ontzettend stevige ondergrond. Maar het heeft maar één goede dreun nodig om onmiddellijk in drijfzand te veranderen.⁹

Wat me opvalt nu ik berichten nazoek op zandreferenties is dat jij, toen alles tussen ons ineens stuk was, drijfzand als metafoor gebruikte.

Aan de oliemaatschappij

De dijkophoging nam twee jaar in beslag, weer later viel een stuk strand in zee.¹⁰ Vervolgens voer een Russisch schip dag en nacht met grote koplampen heen en weer en spuugde zand van de ene zee naar de andere. Toen ik voor langere tijd terug was kon ik niet naar dat beschadigde strand met al dat kunstlicht en ging richting het noorden. Ik kwam langs de plek waar een vissersdorp onder zand en water lag.¹¹ Voor een dag leende ik een sleutel uit het museum en ging naar de plek waar het ongeveer zou moeten liggen. Het gaf me een machtig gevoel een sleutel van een gezonken dorp te hebben, alsof ik alle momenten waarnaar ik niet terug kan gaan als iets tastbaars in mijn hand hield. Sinds de kustlijn een afspraak is die met zand voortdurend gecorrigeerd wordt¹² leek het mij hopeloos ouderwets dat hier nog iets groots in zee zou verdwijnen. Maar ik hoefde niet ver te lopen en daar stond, naast een duindoorbraak en boven een afgrond waar de duinen steeds verder werden afgesmeten, jullie boorlocatie. Een halve eeuw oud en vrijwel net zolang niet gebruikt. Ik stond naast de afgrond en bedacht me dat ik ooit een paard reed op de plek boven mijn hoofd. Het ruitepad is verdwenen. Verdeeld over alles om me heen. Ik heb gehoord dat jullie bij deze locatie een rijksdaalder betaalden om boorafval in de duinen te laten dumpen. Dat daardoor het drinkwater verontreinigd is. Ik heb gehoord dat er buizen naar de zee liepen waar paars en groen spul uitspoot. Dat dit allemaal kon omdat de regels toen nog niet zo streng waren. Ik heb gehoord dat de boorput was ingestort, dat er nog een werd geboord, dat de druk hier ondergronds zo hoog is dat het een maatstaf is geworden.¹³ Ik heb gehoord dat de grond onder jullie verwaarloosde terrein, die zichtbaar al tijden in zee aan het verdwijnen was, zwaar verontreinigd is. Ik heb gevraagd naar het vuil, naar de opruiming, jullie zeiden het te weten en maatregelen te treffen als dat nodig zou zijn.¹⁴ Maar jullie plaatsten zand in zakken. En die spoelden weg. En jullie plaatsten weer zand in zakken. En die spoelden ook weg. Nu het te laat is¹⁵ zeggen jullie overvallen te zijn door de snelheid van de erosie. Jullie kennen de aardlagen hier tot kilometers in de diepte, maar jullie lijken zo weinig om het oppervlak te geven. Als ik kijk naar hoe jullie hier ooit zijn begonnen en verderop en in de beide zeeën steeds maar door mogen blijven gaan lijkt dat gebaseerd op wankele constructies. De zee en het zand hebben geen boodschap aan afwijkende schattingen en in zee geloosde beloftes. Hebben jullie ooit tegen een emmer nat zand geschopt?

Aan het zand

Na wat ik te weten kwam over de grond die ik nooit eerder in twijfel trok, over aanwassen en afvallen, verweking, dijkophoging en bodemdaling, voortdurend heen en weer getrek tussen jou, de wind en het water, is het enige wat ik wil jou onder controle zien te krijgen. Als ik jou bij elkaar kan houden en doorzien kan ik misschien het idee krijgen dat de grotere situatie onder controle te houden is. Het liefst wil ik een fundering voor de denkrimte van de kamer terug. Ik wil niet steeds moeten denken aan trekvogels die nooit meer terugkomen en helverlichte industriële constructies. Ik wil de ruimte terug waarin ik kon fantaseren over wezens van mythische proporties en contact met het universum. Die ruimte ontstond bij een gevoel van vrijheid, maar de enige die vrij lijkt te zijn ben jij. Op welke manier en in welke hoeveelheden jij je gaat verplaatsen weet niemand. Wat je op dit moment doet wordt nauwkeurig bijgehouden. Men probeert je beter te leren begrijpen¹⁶ omdat jij, ondanks dat de gezegdes over jou spreken van geen grip, de komende tijd onze houvast bent. Ook al zal er een moment komen waarop jij en de dijk geen partij meer zijn voor het water.¹⁷ Je grilligheid bleek toen ik het simpele idee had om een zandloper te maken, je wilde helemaal niet constant lopen. In de zomer meer dan in de winter en toen ik je helemaal schoon en in mijn ogen perfect gemaakt had, ineens helemaal niet meer. Telkens als je vastliep zocht ik tussen korrels naar de reden. Ik kwam vaker te laat omdat ik onverwachts op jou moest wachten. Toen iemand vroeg hoe het met het zand ging, zei ik: "Het zand is onbegrijpelijk".¹⁸ De onvoorspelbaarheid van mijn kleine experimenten met jou lieten me onbewust citeren uit dat onheilspellende onzekerheidsrapport van de oliemaatschappij.¹⁹ De geologische term waar jij onderdeel van bent is vaagbodem.²⁰ Die term staat je goed, want de bodem die uit jou bestaat is gevoelig, rusteloos en altijd onderweg. Tegelijkertijd kun je een stevige bodem vormen als je niet verstoord of gedwongen wordt, anders had de walvis nooit kunnen stranden. Ik vraag me af in hoeverre jij jezelf blijft, je raakt steeds meer vermengd met van alles; momenteel dat wat de oliemaatschappij niet opruimt en wat overboord en uit elkaar valt²¹ zoals jij in de pigmentmachine. Om een begin te maken te proberen te begrijpen wat er gaande is met het hele alles waar wij afhankelijk van zijn, ging ik uit van één duidelijke plek en één duidelijk materiaal, maar zelfs dat bleek met zoveel verweven dat elke oplossing tevens aanstichter was van meer vragen. Hoe kan een verhaal als dit lokaal en overzichtelijk blijven als het springtij dat de boorlocatie wegspoelde wordt veroorzaakt door de maan? Als het water waarin de zee verdrinkt van de Zuidpool komt?²² Als het zo is dat een storm op de zon walvissen kan laten stranden²³ en het licht van een meteoriet mijn haren kan laten ronken? Bestaat er iemand die overzicht heeft over al dit soort interacties? Ik wil jou, de bodem onder mijn voeten, het liefst onberoerd laten. Maar ik gebruik ook wat onder jou vandaan gehaald is. Alles wat ik gebruik is zoveel landschappen ontnomen.

Als ik denk aan jou als de bodem die zinkt en de zee die verdrinkt en hoe onomkeerbaar de koers van een toekomst die alleen maar verlies lijkt te voorspellen²⁴ overkomt, schiet me steeds deze zin te binnen: "Te dikwijls echter regent het op iets wat al doorweekt is."²⁵

Noten

- ¹ "Stress werd potvis bij Ameland fataal. De potvis die twee weken geleden aanspoelde op een zandplaat tussen Terschelling en Ameland is vermoedelijk bezweken aan een hartaanval. Tot die conclusie komt Chris Smeenk van het Nationaal Natuurhistorisch Museum in Leiden." *Leeuwarder Courant*, 16 november 1994.
- ² "Bij het in zee brengen van de reddingsboot van Hollum zijn gisteravond alle acht trekpaarden verdrinken. Volgens de rijkspolitie op Ameland hadden de paarden de reddingsboot in zee getrokken, toen het tien ton zware onderstel waarschijnlijk in een plotseling ontstaan gat zakte. De paarden werden meegesleurd en zijn niet meer boven water gekomen." *De Volkskrant*, 15 augustus 1979.
- ³ "Strongly modulated light at these frequencies with sufficient intensity can create concurrent sounds through radiative heating of common dielectric materials like hair, clothing and leaves." Richard Spalding, e.a. (2017), 'Photoacoustic Sounds from Meteors', *Scientific Reports* 7, Article number: 41251.
- ⁴ "In de laatste tientallen jaren vooral zijn de duinen op Ameland geweldig afgebrokkeld. Rijkswaterstaat heeft zich natuurlijk van een en ander op de hoogte gesteld, opdat maatregelen kunnen worden getroffen, dat dit waddeneiland mettertijd niet geheel in de golven zal verdwijnen, hetgeen meermalen werd gevreesd." 'Een verdwijnend eiland. Ameland opnieuw geteisterd', *De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad*, 11 februari 1935.
- ⁵ "Halverwege deze eeuw wordt duidelijk hoeveel de zeespiegelstijging versnelt. Bijna alle scenario's wijzen op verdrinking van de Waddenzee. Alleen als alles meezit en de bodem met rust wordt gelaten, blijft ze behouden." Joep Engels, 'De Waddenzee zal vrijwel zeker verdrinken', *Trouw*, 10 mei 2017.
- ⁶ *Het is 4:45, ik heb net je telefoon op je zadel gelegd en ik loop nu terug om je te zoeken op het strand.*
sms van jou aan mij, 8 augustus 2015.
- ⁷ "De zeevonk (*Noctiluca scintillans*) is een heterotrofe dinoflagellaat van 0,5 tot 1 millimeter groot, die voorkomt in zeewater. In het voorjaar en het begin van de zomer geeft de zeevonk bij beweging licht door bioluminescentie. Dit zorgt voor lichteffecten in de golven, in de voetsporen van strandwandelaars en rond mensen die zwemmen in de zee." Wikipedia, <https://nl.wikipedia.org/wiki/Zeevonk>, 2018.
- ⁸ "We verbeteren de Waddenzeedijk op Ameland. Over een lengte van 16,5 kilometer wordt de bekleding versterkt en de dijk met gemiddeld 35 centimeter verhoogd. In 2018 zijn de werkzaamheden aan het grootschalige project afgerond. De dijk voldoet dan weer aan de wettelijke veiligheidseisen en biedt de komende 50 jaar bescherming tegen hoogwater." Wetterskip Fryslân, 2015.
- ⁹ "Onder de aanhoudende druk van het trillen, verliezen de zandkorrels het onderlinge contact. 'Dat komt door de herverdeling van korreltjes en het water', zegt Evers. 'Als gevolg kan een gebouw wegzakken in de vloeibaar geworden grond.'" Paulus Houthuijs, 'Satellietfoto's tonen verwoesting Sulawesi, grond veranderde in drijfzand', NOS, 2 oktober 2018.
- ¹⁰ "Ameland is aan de westkant de laatste dagen 40 meter strand kwijtgeraakt, het is weggezakt in de zee. Dat wordt een strandval genoemd. Die komen op dit deel van het eiland geregeld voor." 'Groot stuk strand van Ameland zakt weg in zee', Omrop Fryslân, 10 maart 2017.
- ¹¹ "Aan de Zuid-West-kust van het eiland Ameland, op een plaats waar de zee nog steeds grote stukken duingrond wegslaat, heeft men thans sporen gevonden van een begraafplaats. Vermoedelijk betreft het hier de begraafplaats van het dorpje Sier, dat volgens de kronieken in 1723 geheel door de golven verzwolgen is." *Nieuwsblad van het Noorden*, 23 maart 1949.
- ¹² "Elke 4 jaar stelt Rijkswaterstaat een plan op voor het onderhoud aan de Nederlandse kust. We voeren deze plannen in 5 jaar tijd uit. Om te bepalen waar onderhoud nodig is, meten we de ligging van de kust. Deze gegevens vergelijken we met de basiskustlijn. Als de kust op een plek afneemt en kleiner wordt dan deze basiskustlijn, dan is op die locatie onderhoud nodig en brengen wij dus zand aan." website Rijkswaterstaat, 2019.
- ¹³ "Een Amelander kennis had ons verteld van de grote gasvlam bij Hollum en daar waren we wel wat nieuwsgierig naar 'Op zeker twee km afstand kun je het brullen en loeien van het vuur merken, want een druk dat er op zit! Zeker honderd atmosfeer meer dan bij Slochteren en over een, twee weken kunnen ze uitmaken of de gasbel de moeite waard is.'" *Leeuwarder Courant*, 3 oktober 1964.

¹⁴ "Voor wat betreft je vraag mbt tot het hekwerk van de locatie kan ik aangeven dat wij de situatie kennen en goed in de gaten houden. Zoals wellicht bekend wordt er ook weer door RWS zand opgespoten voor de kust van Ameland. Mocht er aanleiding zijn voor extra maatregelen dan zullen we die treffen."

email van een NAM medewerker (...@shell.com) aan mij, 1 oktober 2018.

¹⁵ "Een oude boorlocatie van de NAM op Ameland is vanmorgen door de harde wind deels weggespoeld. Volgens de gemeente gaat het om een grote hoeveelheid deels verontreinigd zand."

'Grond van oude proef-boorlocatie op Ameland spoelt weg', NOS, 8 januari 2019.

¹⁶ "Vandaag start Rijkswaterstaat met een groot experiment in het Amelandse Zeegat. Door 5 miljoen m³ zand op de zeebodem ver voor de kust neer te leggen, onderzoekt Rijkswaterstaat met deze pilotsuppletie hoe de Nederlandse kust op een duurzame manier kan meegroeiën met de zeespiegelstijging."

website Rijkswaterstaat, 20 maart 2018.

¹⁷ "'We moeten een gecontroleerde terugtrekking op termijn gaan overwegen', zegt polair meteoroloog Michiel van den Broeke van de Universiteit Utrecht. Zijn collega Roderik van de Wal: 'In Nederland bestaat erg de houding dat we met aanpassen de problemen wel zullen oplossen. Dat is een misvatting.'"

'De zeespiegelstijging is een groter probleem dan we denken. En Nederland heeft geen plan B', *Vrij Nederland*, 9 februari 2019.

¹⁸ "Sand is slow again (...) My calculations said it would finish two hours ago (...) 7 minutes (...) Not sure (...) The sand is incomprehensible."

ik in een gesprek met O. op messenger, 18 juni 2018.

¹⁹ "...the observed behaviour cannot easily be explained."

Report EP201506209625, 'Wadden Sea Long Term Subsidence Studies - Overview report',

Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM), juni 2015.

²⁰ "Vaagbodems zijn 'vaag' omdat er nauwelijks een spoor van bodemvorming is te zien. Bodemvormende processen hebben nog geen tijd gehad om het zandige moedermateriaal te veranderen. Ook ontbreekt plantengroei die voor de aanvoer van organische stoffen kan zorgen. Vaagbodems zijn vooral te vinden in de jongste afzettingen van ons land: de duinen."

Jaime van Trikt en Hansjorg Ahrens, Naturalis,

<http://www.geologievannederland.nl/ondergrond/bodems/vaagbodem-duinlandschap>.

²¹ "Op de stranden van de Waddeneilanden en aan de kust liggen ruim 24 miljoen plastic korrels. Dat blijkt uit een eerste telling van de Rijksuniversiteit Groningen (RUG) en Natuurmonumenten. Het plastic is afkomstig uit containers die de MSC Zoe begin januari verloor op de Noordzee."

'24 miljoen plastic bolletjes op stranden door containerramp', NOS, 8 maart 2019.

²² "afsmelting Oost-Antarctica geeft extra gewicht aan de Waddenzee."

Rolf Schuttenhelm, 'De toekomst van de Waddenzee: een stijgende zeespiegel over een dalende bodem. Wetenschappelijke inzichten over zeespiegelstijging, sedimentatie en bodemdaling - en een concreet verdrinkingsrisico binnen de 21e eeuw', De Waddenvereniging, 2017.

²³ "Whales' magnetic sense may play an important role in orientation and migration, and strandings may thus be triggered by geomagnetic storms."

Klaus Heinrich Vanselow e.a. (2017). 'Solar storms may trigger sperm whale strandings: explanation approaches for multiple strandings in the North Sea in 2016', *International Journal of Astrobiology* 17 (4): 336-344.

²⁴ "Dat zal leiden tot de ontwrichting van een groot deel van het landschap dat we eeuwenlang als vanzelfsprekend hebben beschouwd, als het stabiele fundament waarover we lopen, waarop we huizen bouwen en wegen aanleggen, waarop we onze kinderen door hun schooltijd heen naar volwassenheid loodsen onder de belofte van veiligheid - en de ongedaanmaking van de belofte dat de wereld die we hebben geconstrueerd en opgebouwd, vanuit de natuur, ons ook tegen die natuur zal beschermen, in plaats van met het onheil samen te zweren tegen zijn makers."

David Wallace-Wells (2019), *De onbewoonbare aarde*, vertaald door Aad Janssen en Pon Ruiters, Amsterdam: De Bezige Bij.

²⁵ Eugenio Montale, slotzin van het gedicht 'Tot besluit' (vertaling Frans van Dooren), uit: Joseph Brodsky (1987), *Tussen iemand en niemand*, Amsterdam: De Bezige Bij.